

Кулик В. В.

<https://orcid.org/0000-0002-2173-7699>
Київська дитяча музична школа № 33
ім. В. В. Пухальського
bekar-76@ukr.net

МИКОЛА ЛЕОНТОВИЧ: ПРОБЛЕМИ АКАДЕМІЧНОГО ВИДАННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ

Актуалізовано необхідність академічного видання творчої спадщини М. Леонтовича. Окреслено перспективи видання академічного типу у розвитку подальших досліджень творчої постаті митця. З'ясовано джерельну базу усіх публікувань композиторського доробку М. Леонтовича. Проаналізовано наявні в українському музикознавстві видання творчої спадщини М. Леонтовича з точки зору їх відповідності виданню академічного типу. Визначено коло наукових проблем, пов'язаних із підготовкою академічного видання творчого доробку М. Леонтовича.

Ключові слова: академічне видання творчої спадщини М. Леонтовича, остаточний текст, автентичний текст.

Осягнення музикознавчою наукою творчого доробку митця є складним і часто нелінійним процесом. У його розгортанні особливої ваги набуває оприлюднення спадщини композитора, логічну кульмінацію якого становить поява академічного видання творчого доробку.

Як відомо, у гуманітарній сфері пізнання академічне видання є вищим зразковим типом наукового видання. До його складу входить уся без винятку спадщина майстра, представлена різними типами текстів – такими, що покликані максимально повно відобразити багатогранність й унікальність його творчої натури (власне твори й епістолярій, щоденники, записні книжки) та історію становлення авторського задуму (художньо завершені й незавершені тексти, варіанти та редакції). Визначальними рисами академічного типу видання є наявність наукових коментарів та встановлення остаточного тексту [1] твору як кінцевого підсумку творчого процесу.

Таким чином, академічне видання, узагальнюючи на конкретному історичному етапі результати дослідження творчої постаті митця, водночас виконує роль каталізатора подальших наукових розробок. Зокрема, зміст академічного видання є матеріалом для висвітлення особливостей «творчої лабораторії» майстра, з'ясування закономірностей творчого процесу, мислення, ідеології та стилю як у їх самодостатності, так і взаємозалежності й взаємодії; виявлення взаємозв'язків між еволюцією стилю автора і провідними тенденціями епохи тощо.

Однак попри вагому роль академічного видання у висвітленні творчої постаті особи, поява в українському музикознавстві видань академічного типу залишається завданням майбутнього. Українська леонтовичіана не є винятком. З-поміж корпусу

друкованих матеріалів, які охоплюють численні публікування нотографічної¹ і вербальної [2; 4; 11; 19; 23] спадщини Миколи Леонтовича, досі немає жодного видання, яке б відповідало вимогам академічного типу. Вагомі та етапні з погляду динаміки становлення леонтовичезнавства збірки творів композитора, упорядковані К. Стеценком (1921), П. Козицьким (1924–1925), Я. Юрмасом-Ю. Масютінім (1930–1931), М. Вериківським (1952, 1961), М. Скориком (1980), В. Івановим (1993), В. Кузик (2005), а також видання ненотних матеріалів майстра мали лише окремі ознаки академічного видання: вступні статті, наукові коментарі, примітки. Натомість презентування творчої спадщини М. Леонтовича одним виданням в усій цілісності і повноті, з урахування різних типів текстів (чернетки і чистовики, варіанти, редакції) і коментарів (текстологічного, історико-музикознавчого, стилістичного тощо) з об'єктивних причин досі не ставало предметом української музикознавчої науки. Саме цей чинник визначає актуальність теми статті і зумовлює завдання дослідження. Суть останнього полягає у визначенні кола наукових проблем, пов'язаних із підготовкою академічного видання творчої спадщини М. Леонтовича.

Як зазначалося вище, головними критеріями академічного типу видання є обсяг залученого до нього матеріалу і якість авторського тексту. Тому спробуємо розглянути оприлюднену спадщину М. Леонтовича саме з погляду цих визначальних для академічного типу видання чинників.

Наявність у вітчизняному музикознавстві численних публікувань матеріалів творчої діяльності М. Леонтовича – музичних творів, методичних розробок, щоденника, епістолярію – створює враження, що творчість митця хоча і в окремих виданнях, але представлена максимально повно. Між тим така думка виявляється хибною, особливо стосовно композиторського доробку: на жаль, частина творів М. Леонтовича досі залишається неопублікованою. Як не парадоксально, але зазначене стосується, передусім, провідного жанру творчості майстра – хорів на народнопісенні теми.

Обробка народної пісні для хору – визначальний жанр української професійної музики другої половини ХІХ – першої третини ХХ століття – у творчості М. Леонтовича набула принципово нового звучання. Розпочавши свій композиторський шлях у цьому жанрі за принципом максимально точного розкриття змісту народної пісні (гармонізація), митець у творах 1917–1921 років презентує кардинально інакший метод творчості, заснований на розкритті крізь призму фольклорного першоджерела власної творчої індивідуальності. Таким чином у творчості композитора від-

¹ Народні пісні. Десятки II–V. Київ : Дніпросоюз, 1921; Музичні твори / Ред. П. Крозицький. Київ : Книгоспілка, 1924–1925. Зб. 1–6; Музичні твори / Примітки Я. Юрмаса. Київ–Харків, 1930–1931. 2-е вид. Зб. 2–8; Вибрані хорові твори. Київ : Мистецтво, 1949; Українські народні пісні: Для хору / Упор. М. Вериківський. Київ : Мистецтво, 1952; Украинские народные песни. Москва : Госмузиздат, 1954; Хорові твори / Упор. М. Вериківський. Київ : Образотворче мистецтво, 1961; Хорові твори / Ред. М. Гордійчук. Київ : Музична Україна, 1979; Вибрані хорові твори / Спецред. І. Мартона, передм. М. Гордійчука. Київ : Музична Україна, 1977; Хорові твори / Ред. М. Гордійчук. Київ : Музична Україна, 1977; На русалчин Великдень : Клавір опери / Муз. ред. та передм. М. Скорика. Київ : Музична Україна, 1980; Хорові твори / Заг. ред. М. Гордійчука. Київ : Музична Україна, 1984; Хорові твори на народнопісенні теми (з неопублікованого) / Упор. і ред. Б. Луканюка. Київ : Музична Україна, 1987; Хорові духовні твори / Упор. та вступ. ст. В. Іванова. Київ : Музична Україна, 1993; Духовно-музичні твори українських композиторів ХХ ст. / Упор. і ред. М. Юрченка. Київ, 2004; Духовні твори / Заг. ред. та упоряд. М. Гобдича. Київ, 2005; Хорові твори / Ред.-упор. В. М. Кузик. Київ : Музична Україна, 2005.

бувається переосмислення жанру: не хорова обробка народної пісні, а авторський хор на народнопісенну тему стає результатом творчих пошуків М. Леонтовича.

Унікальність творчого методу композитора, його значення для подальшого розвитку української музики були усвідомлені вже сучасниками майстра. Наслідком належної оцінки його творчих здобутків стала поява вже упродовж першого десятиліття після загибелі М. Леонтовича перших комплексних видань його композиторської спадщини. Це – збірники «Народні пісні. 5 десятків», видрукувані за участі К. Стеценка¹, «Музичні твори» під редакцією П. Козицького [14], та «Музичні твори. 8 збірників», упорядковані Я. Юрмасом [13].

Більшість творів, поданих у цих трьох виданнях, становили композиції у жанрі хорової обробки народної пісні (у збірниках «Народні пісні» та виданні, редагованому П. Козицьким, це був єдиний жанр). У двох останніх випадках – виданнях, укладених П. Козицьким і Я. Юрмасом, – підготовка матеріалу до публікування здійснювалася на основі текстологічного дослідження автографів композитора, які на той час зберігалися в архіві Комітету пам'яті М. Д. Леонтовича (згодом – Всеукраїнського музичного товариства ім. М. Д. Леонтовича, Всеукраїнського товариства революційних музик). Кожен твір супроводжувався науковим коментарем, збірки мала обов'язковий вступ, у якому обґрунтовувалися вибір музичних текстів та їх розташування у виданні. Ретельність роботи редакторів-упорядників, науковий підхід у підготовці видань до друку зумовили виняткове авторитетне ставлення до збірників з боку музичної громадськості, що виявиться у наступному – усі без винятку подальші видання світської частини творчого доробку М. Леонтовича будуть ґрунтуватися на текстах, підготовлених К. Стеценком, П. Козицьким та Я. Юрмасом. Водночас, цей вияв наукової довіри стане однією з причин, через яку значна частина хорових творів композитора на народнопісенні теми не буде введена до наукового і виконавського обігу.

Загальновідомо, що М. Леонтович звертався до одного фольклорного зразка кілька разів, створюючи на його основі різні авторські версії твору – редакції й варіанти. Так, спираючись на документи особового архіву митця [24], можна говорити про наявність у творчості М. Леонтовича принаймні шістнадцять хорових поем, які мають від двох до семи редакторських перепрочитань автором, та чотири твори з варіантними відмінностями у тексті. Між тим, серед творів-редакцій з урахуванням усіх версій авторського тексту оприлюднені тільки п'ять обробок («Діду мій, дуда-

¹ Упорядкування принаймні перших збірок цього видання скоріше за все здійснив сам М. Леонтович. Така гіпотеза є цілком імовірною, особливо, якщо зважити на те, що процес видання нот є тривалим у часі. Намір про публікування своїх творів міг виникнути ще у період перебування композитора у Києві (червень 1918 – жовтень 1919 року). Підготовчий етап (підбір творів, їх систематизація, переписування) могли тривати як у Києві, так і після від'їзду митця до Тульчина. К. Стеценко у цій справі скоріше за все виконував роль довіреної особи М. Леонтовича і на місці вирішував практичні питання публікування його творів. На це, зокрема, вказує своєрідний «звіт», який подає К. Стеценко у листі до М. Леонтовича від 21 квітня 1920 року: «В Дніпросоюзі я концентрую тепер всі матеріали укр.[аїнської] музики, на що Д.[ніпро] С.[оюзом] отпускаються відповідні кошти. Недавно я пристроїв Ваш підручник «Нотна грамота» і маю в недалекий час перевести через Тульчинський Союз за нього тисяч 20 крб. грошей. Зараз я переслав Вам 12 тис. крб. Ці гроші є премією від уряду за деякі Ваші хорові розробки укр.[аїнських] пісень. В недалекий час я подам іще кілька ваших пісень з метою дістати вам премію» [5, 194]. Також завдяки саме старанням К. Стеценка видання творів М. Леонтовича було завершено після його смерті.

рику», «Зеленая та ліщинонька», «Із-за гори сніжок летить», «Ой у полі та туман-димно», «Попід терном стежечка»¹ і жодної з урахуванням усіх варіантних різночитань². З усього масиву хорів, що мають редакторські та варіантні авторські тлумачення, до наукового обігу уведено лише ті версії творів, які свого часу були видрукувані у виданнях, підготовлених К. Стеценком, П. Козицьким та Я. Юрмасом. Припускаємо, що перші редактори видань спадщини М. Леонтовича відбирали до друку версії творів, які з одного боку, були текстово завершеними, а з іншого – презентували стиль композитора у його довершеному зрілому вияві. Натомість більшість ранніх редакцій і варіантів однієї й тієї ж обробки не були опубліковані ані К. Стеценком, ані П. Козицьким та Я. Юрмасом і донині залишаються винятково архівним надбанням.

Неповністю надруковано і духовну частину композиторського доробку М. Леонтовича. Так, наприклад, навіть побіжний текстологічний аналіз опублікованих матеріалів [21] і рукописів майстра дають підстави стверджувати, що до широкого обігу уведено хоча і вагому кількісно, але частину музики до Літургії М. Леонтовича. Нині видано так званий основний корпус нотного тексту Літургії, оформлений як чистовий у один зошит [12]. Між тим, в особовому архіві композитора зберігаються автографи, що презентують інші варіанти окремих піснеспівів музики до цього богослужіння.

Інший критерій видання академічного типу – публікування остаточного тексту твору – стосовно творчої спадщини М. Леонтовича також є проблемною зоною. Нагадаємо, що в сучасній науці остаточним текстом твору прийнято вважати критично (текстологічно) вивіреним текст, визнаний найбільш точним і кінцевим результатом творчого процесу. Науково беззаперечною є ситуація, коли остаточний текст визначено самим автором і уведено до широкого обігу шляхом публікування ще за його життя.

Однак у випадку з творчою спадщиною М. Леонтовича спиратися на кінцеву авторську волю, оприлюднену шляхом друку, неможливо через її відсутність. Згідно з доступними на теперішній час даними, можна констатувати: за життя композитора була опублікована мізерна частина його доробку, а саме – хори «Щедрик», «За рікою, за Дунаєм», «Ой вербо, вербо» [8]³, «Піють півні, «Ой, котився кубар»,

¹ Хор «В полі, полі» має три редакції, надруковані: перша (зі змінами тексту) і третя; «Діду мій, дударіку» – чотири редакції, усі надруковані; «Зашуміла ліщинонька» – чотири редакції, надрукована – четверта; «Зеленая та ліщинонька» – дві редакції, обидві надруковані; «Із-за гори сніжок летить» – дві редакції, обидві надруковані; «Мала мати одну дочку» – чотири редакції, надрукована – четверта; «На Ордані тиха вода стояла» – три редакції, надруковані – перша і третя (тільки перші дві музичні строфи); «Ой з-за гори кам'яної» – чотири редакції, надруковані – друга і четверта; «Ой зійшла зоря» – три редакції, надрукована – друга; «Ой перепеличка» – сім редакцій, з яких перша, третя і шоста редакції існують у двох варіантах, а друга – у трьох варіантах, надруковано – четверту і шосту редакції; «Ой піду я в сад гулять» – дві редакції, надруковано – першу; «Ой темная ніченька» – дві редакції, надруковано – першу; «Ой у полі та туман-димно» – дві редакції, обидві надруковані; «Поміж трьома дорогами» – три редакції, надрукована – третя; «Попід терном стежечка» – дві редакції, надруковані обидві; «Чорнушко-душко» – чотири редакції, надруковані – третя і четверта.

² «Калино-малино, чого в лузі стоїш» – два варіанти, надруковано – другий варіант; «Коза» – три варіанти тексту, надруковано – другий варіант; «Ой у лісі, при дорозі» – два варіанти, надруковано – другий; «Як не женився» – два варіанти, надруковано – другий.

³ Також обробку «Щедрик» було надруковано у виданнях «Колядки та щедрівки» [6] та «Колядки» [7].

«Отамане, батьку наш», «Ішов козак без ліс» [9], «Ой темная ніченька», «Зеленая та ліщинонька» [10], «Ой, гордопишний пан-господарю», «Ой, там за горою» [16]¹ та, ймовірно, підручник із сольфеджіо [25]. До цього переліку можна було би додати ще обробки пісень перших збірок видання «Народні пісні», укладання яких скоріше за все здійснював сам М. Леонтович. Однак точних даних про те, яку із збірок автор встиг упорядкувати, не існує. Таким чином, можна стверджувати наступне: на момент трагічної загибелі М. Леонтовича майже вся його спадщина – музичні твори, навчально-методичні розробки, щоденник – залишилися в рукописах. Більшість із них знаходилися в особовому архіві митця².

Після смерті композитора увесь його архів, який охоплював нотографічні, вербальні та візуальні матеріали, було перевезено з Тульчина до Києва [23, 226–227]. Ініціатором цих дій став Всеукраїнський Комітет по вшануванню пам'яті композитора М. Леонтовича – організація, яка мала на меті «вшанування пам'яті композитора М. Д. Леонтовича та популяризацію його творів» [26]. Як відомо, зовсім скоро Комітет перетвориться на провідну музично-творчу організацію, яка визначатиме шляхи розвитку української музики першої третини ХХ століття (це закономірно відобразиться у зміні назви установи). Проте, попри переорієнтування Товариства на вирішення завдань, пов'язаних із розвитком української музичної культури загалом, первинні наміри організації не втратять актуальності – підтвердженням цього є поява видань композиторської спадщини М. Леонтовича.

Опрацьовуючи рукописи композитора, К. Стеценко і П. Козицький, а особливо музикознавець Я. Юрмас (Ю. Масютін), провели титанічну роботу. У коло завдань, які довелося вирішувати редакторам-упорядникам у процесі підготовки видань, входили ідентифікація творів, часто їх часова атрибуція і визначення остаточного тексту твору. Розв'язання останнього із завдань було чи не найактуальнішим. Адже значна частина творів М. Леонтовича, що перебували у рукописах, була представлена не чистовими автографами, а чернетками. Так, наприклад, нині в особовому архіві М. Леонтовича зберігаються рукописні тексти 138 обробок народних пісень для хору, з яких 47 творів існують тільки у чернетках.

Звичайно, композиція, текст якої існує винятково у чернетковому записі, не завжди буде художньо незавершеною. Текстологічний аналіз автографів М. Леонтовича доводить: за слідами авторської правки, які відображають рух думки митця, часто постає цілком завершений із композиційно-драматургічної точки зору і художньо переконливий результат. Вкотре зазначимо: підтвердженням цього результату є наявність перших видань композиторського доробку М. Леонтовича.

Однак, пізніші дослідження рукописів М. Леонтовича, які у 1980-х роках проводив музикознавець Б. Луканюк, знову актуалізували питання остаточного тексту його творів. Наголосимо, що звернення Б. Луканюка до автографів композитора стало першим в історії леонтовичезнавства фактом роботи з рукописами митця після їх дослідження Я. Юрмасом. Така тривала, майже у півстоліття, перерва у вивченні

¹ Також обробка «Ой, гордопишний пан-господарю» надрукована у зб. «Колядки» [7]; обробка «Ой там за горою» надрукована у виданні «Колядки та щедрівки» [6].

² Оскільки друкарня «Дніпросоюзу» розпочала видання творів М. Леонтовича, частина чистових рукописів обробок композитора ймовірно перебувала у Києві, адже саме з них мав би здійснюватися набір нот. До видавництва їх міг передати К. Стеценко, який найпевніше отримав чистові автографи М. Леонтовича від самого автора восени 1920 року під час відвідин його у Тульчині разом із артистами Республіканської капели.

рукописів М. Леонтовича жодним чином не була зумовлена бажанням чи небажанням музикознавців працювати з автографами майстра. Навпаки, причини так званої «відсутності музикознавчого інтересу» до рукописної спадщини М. Леонтовича були суто об'єктивними.

Як відомо, восени 1931 року громадська організація ВУТОРМ – правонаступник Всеукраїнського музичного товариства ім. М. Д. Леонтовича і фондоутримувач особового архіву М. Леонтовича – припинила своє існування. Щойно це відбулося, постало питання про збереження бібліотеки, архіву та майна колишнього Всеукраїнського музичного товариства імені М. Д. Леонтовича. Його вирішенням почав опікуватися відомий український музично-громадський діяч, музикознавець, організатор музичного відділу при Всенародній Бібліотеці України О. Дзбанівський. Завдяки його зусиллям бібліотека Товариства чисельністю «понад 4 тисячі примірників, серед них рукописи М. Д. Леонтовича, Я. С. Степового, К. Г. Стеценка та ін...» [3, 192] стала частиною фонду музичного відділу ВБУ (Всенародна Бібліотека України, нині – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського). У фондах музичного відділу ВБУ архів Всеукраїнського музичного товариства імені М. Д. Леонтовича зберігався до 1950 року, а потім був переданий у відділі рукописів (тепер – Інститут рукопису) тієї ж установи. Від моменту передачі і до кінця 1970-х років тривала інвентаризація архівного фонду Товариства ім. М. Д. Леонтовича, через яку доступ до рукописів композитора був неможливий. Щойно архів було відкрито для наукового вивчення, роботу над рукописами М. Леонтовича розпочав Б. Луканюк.

Дослідження Б. Луканюка було пов'язане з висвітленням проблеми творчого методу М. Леонтовича в аспекті переінтонування композитором народної пісні. У процесі вивчення рукописів учений виявив чимало текстологічних помилок, допущених у виданнях К. Стеценка, П. Козицького та Я. Юрмаса, й автоматично перенесених до пізніших видань творів митця. Так, зокрема вчений указував на невідповідності між поетичними текстами рукописів і друкованими версіями хорових обробок. На його думку, ці різночитання були зумовлені тогочасним розумінням жанру хорової обробки як художнього відповідника етнографічному першоджерелу. Внаслідок цього перші редактори творів митця К. Стеценко, П. Козицький та Я. Юрмас дозволяли собі вільне поводження з поетичними текстами хорів М. Леонтовича (зменшували або збільшували кількість строф), намагаючись у такий спосіб «виправити помилки», а насправді змінювали «важливі деталі авторського бачення народних прообразів» [22, 178].

На жаль, нині доводиться констатувати – проблема остаточного тексту є актуальною для усієї без винятку творчої спадщини М. Леонтовича. Головний її аспект – невідповідність оприлюдненого тексту авторському, навіть тоді, коли авторський текст наявний.

Аналіз текстів творчої спадщини М. Леонтовича дає підстави виділити дві групи неточностей, допущених у друкованих виданнях, а саме: невідповідності, пов'язані зі зміною вербального ряду, та різночитання, зумовлені редакторським втручанням у нотний текст композицій.

Одна з причин редагування вербальних текстів творів М. Леонтовича була зумовлена ідеологічними чинниками. Серед автографів, що чи не найбільше постраждали від цензурування текстів, нині є «Пам'ятна книжка (щоденник)» композитора. Цей документ творчої діяльності митця займає особливе місце в українському музичному джерелознавстві. Він є одним із нечисленних зразків щоденникового жанру в українській музиці. Крім того, «Пам'ятна книжка» М. Леонтовича є

своєрідним зразком щоденника. У ній поєдналися різні жанри документалістики: нотатник, телефонний і адресний записник, робочий нотний зошит, власне щоденник. Специфіка документа відображена у визначеній самим власником його подвійній назві. Це – не щоденник, а записник зі щоденними нотатками «для пам'яті». У ньому немає розгорнутих власних роздумів, вражень, описів, які притаманні щоденнику у його класичному розумінні (виняток становить лише перший запис). Переважна більшість записів – це скупі, лаконічні начерки, у яких зафіксовано події, постаті, власні плани. Майже завжди їх тлумачення можливе через соціально-політичний і культурно-мистецький контекст епохи. Однак за радянської доби проблему становило саме знання цього контексту. Отож при публікуванні «Пам'ятної книжка» М. Леонтовича [11, 49–55; 23, 159–168] з тексту документа вилучалося зовсім небагато: окремі слова, словосполучення, рідше – стислі нотатки, але саме такі, які давали хоча б якийсь натяк на свідому українську позицію митця.

Красномовним у цьому відношенні є цензурування в обох радянських виданнях «Пам'ятної книжки» наступного запису: «Зібрати всі папери для організації Хору: Устав. Сміта. Помешкання. Сміта вже подана. Диригент. Учитель. Залучити всі хори. Нац.[іональний] церковний хор. Регістрація хорових партій» (другий зошит, арк. 5) [17]. Ця стисла нотатка-план дає підстави говорити, про участь М. Леонтовича у заходах, спрямованих на українізацію церкви, а саме: можна припустити, що в даному випадку йдеться про створення Національного церковного хору – унікального колективу, який би, подібно до Української республіканської капели, що репрезентувала перед країнами Європи українське мистецтво, представляв у музичному вияві інститут Української автокефальної церкви. Як видно з нотатки, задля створення нового колективу М. Леонтович намітив план заходів, який охоплював усі сфери і сторони його функціонування.

Наявний нині джерелознавчий матеріал свідчить про те, що задум композитора не було втілено – цьому перешкодили реалії доби. Але вже самі наміри М. Леонтовича, про які свідчить наведений вище запис, презентують його як митця нового типу. Це митець-державотворець, універсальна особистість, усі вектори діяльності якої визначаються змістом понять «державна справа» й «українська ідея».

Серед музичних творів яскравий приклад цензурного втручання в авторський вербальний текст творів М. Леонтовича представляють хорові поеми «Льодолом» і «Літні тони». Нині з'ясовано, що створюючи у 1918 році ці оригінальні композиції, митець звернувся до віршів українського поета-модерніста, співробітника часопису «Українська хата» Григорія Чупринки. У 1921 році поета, активного учасника боротьби за самостійність Української Республіки, розстріляли більшовики. Цей факт став приводом для вилучення у радянський час його імені та творчості з українського літературного процесу. Тому у 1930-х роках в оригінальних творах М. Леонтовича «Льодолом» і «Літні тони» було здійснено заміну вербального тексту Г. Чупринки на текст поезій В. Сосюри. Ця поетична підміна, попри натхненність рядків В. Сосюри, негативно позначилася на загальному звучанні хорових поем: їх символістський образно-інтонаційний стрій зазнав повної деструкції.

Як зазначалося вище, багато вербальних неточностей містять оприлюднені П. Козицьким і Я. Юрмасом тексти хорових обробок М. Леонтовича. Причина редагування тут зазвичай була зумовлена редакторським баченням обробки як авторського відповідника народнопісенному першоджерелу. Відтак суттєвих змін, що позначилися на композиційно-драматургічному рівнях твору, зазнали хори «Ішов козак», «Ой ніхто ж там не бував», «Приїхали три козаки», «Гей-я сьогодні» [22] тощо.

Незадовільними з точки зору автентичності на сьогодні залишаються також нотні тексти опублікованої частини композиторської спадщини М. Леонтовича. І знову чи не найбільший відсоток невідповідностей авторській волі міститься у текстах хорових обробок, підготовлених до друку П. Козицьким та Я. Юрмасом. Найвідомішим прикладом некоректного редакторського втручання в авторський задум нині є хорова обробка «Дударик» («Діду мій, дударіку»). У творі з нез'ясованих причин було відкинута четверне кульмінаційне проведення народнопісенної теми. Автентичний авторський текст обробки було відновлено наприкінці 1980-х років та опубліковано у збірці хорових творів М. Леонтовича, упорядкованій Б. Луканюком [20].

Серед оригінальних композицій цілком визначеній авторській творчій волі не відповідає нотний текст оригінальної хорової поеми «Літні тони». Як вказувалося вище, цей твір М. Леонтовича зазнав цензурного втручання на рівні вербального ряду. Нині історичну справедливість у цьому аспекті вже відновлено: у 2005 році побачило світ видання «Микола Леонтович. Хорові твори», упорядковане В. Кузик [18], в якому було реконструйовано поетичний текст Г. Чупринки. Однак, нотний текст, змінений при першому публікуванні хорової поеми у виданні Я. Юрмаса [13], і досі побутує у деформованому вигляді¹.

Підсумовуючи вищезазначене, констатуємо: справа академічного видання творчої спадщини М. Леонтовича нині по-суті перебуває на тій же стадії наукової розробленості, що й майже століття тому, у післяднів смерті композитора. І досі актуальними залишаються питання публікування усього творчого доробку митця, з'ясування остаточного тексту його музичних творів, навчально-методичних розробок, щоденника, створення сучасних наукових коментарів. Ці завдання «ускладнюються» наявністю потужного корпусу супровідних текстів до творчості М. Леонтовича (мемуари, наукові дослідження, видання творів), який також має бути перепрочитаний із точки зору сучасної методології музикознавчої науки і уведений до академічного видання як його обов'язкова і невід'ємна частина. Однак саме через вирішення усіх окреслених завдань лежить шлях до появи академічного видання творчої спадщини М. Леонтовича – явища, яке стане стимулом подальшого розвитку вітчизняної науки про майстра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ:

1. Бородін В. Текстологічні засади та принципи побудови академічного видання повного зібрання творів Т. Г. Шевченка // Питання текстології. Т. Г. Шевченко : зб. наук. пр. / Заг. ред. В. С. Бородіна. Київ : Наукова думка, 1990. С. 3–25.
2. Гордійчук М. «Пам'ятна книжка». До 100-річчя від дня народження М. Д. Леонтовича // Музика. 1977. № 2. С. 30–31.
3. Дубровіна Л., Онищенко О. Історія Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 1918–1941 / НАН України, НБУВ ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 1998. 337 с.

¹ Тричастинна репризна будова поеми за початковим авторським задумом мала такий тональний план: *Мі мажор – До мажор – Мі мажор*. У процесі роботи над твором М. Леонтовича змінив тональний рух у першому розділі форми, закінчивши його модуляцією до *Сі мажору*. Однак Я. Юрмас, готуючи твір до друку, обрав для публікування не остаточний, а перший варіант тексту, від якого сам автор відмовився.

4. Завальнюк А. Микола Леонтович. Листи, документи, духовні твори. (До 130-ї річниці від дня народження) / Упор. А. Ф. Завальнюк. Вінниця : НОВА КНИГА, 2007. Вид. 2-е. 272 с.
5. Кирило Стеценко: Спогади, листи, матеріали / Упор. І. Федотов. Київ : Муз. Україна, 1981. 242 с.
6. Колядки та щедрівки : В обробці [К.] Стеценка, [М.] Леонтовича та [В.] Ступницького / Упоряд. П. Терпило. Київ : Газетно-журнальна друкарня, [1918]. 19 с.
7. Колядки. [К.]: [Міністерство мистецтв. Музичний відділ], [1918–1919]. 1 парт. (Бас, 8 с.). Вид. №15.
8. Леонтович М. Д. 3 народні пісні / М. Леонтович. [К.] : Власність автора, [1918]. 4 с.
9. Леонтович М. Д. 3-й випуск хорів / М. Леонтович. – [К.] : Власність автора, [1918–1919]. 4 с.
10. Леонтович М. Д. Дві нар[одні] пісні : 1. Ой темная ніченька ; 2. Зеленая та ліщинонька: Мішаний хор / М. Леонтович. К. : Власність автора, 1919. 8 с.
11. Леонтович М. Д.: Збірка статей та матеріалів / АН УРСР. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. / Упор. та зред. В. Довженко. Київ : Вид-во АН УРСР, 1947. 104 с.
12. Леонтович М. Літургія св. Іоанна Златоустого // Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Ф. І. Од. зб. 36424. 20 арк.
13. Леонтович М. Музичні твори // Перевірів і примітки подав Я. Юрмас. Київ–Харків, 1930–1931. Зб. 2–8.
14. Леонтович М. Музичні твори // Під ред. П. Козицького. Київ : 1924–1925. Зб. 1–6.
15. Леонтович М. Народні пісні. Київ : Дніпросоюз, 1921. Десятки II–V.
16. Леонтович М. Д. Ой, гордо пишній пан-господарю. Ой, там за горою : Мішаний хор / М. Леонтович. К. : Власність автора, [1918]. 4 с.
17. Леонтович М. «Пам'ятна книжка (щоденник)» // Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Ф. І. Од. зб. 36457. 47+28 арк.
18. Леонтович Микола. Хорові твори / Ред.-упор. В. М. Кузик. Київ : Муз. Україна, 2005. 376 с.
19. Леонтович М. Практичний курс навчання співу в середніх школах України (з педагогічної спадщини композитора) / Упор. Л. О. Іванова. Київ : Муз. Україна, 1989. 136 с.
20. Леонтович М. Хорові твори на народнопісенні теми (з неопублікованого) / Упор. і ред. Б. Луканюка. Київ : Муз. Україна, 1987. 24 с.
21. Леонтовича М. Хорові духовні твори / Упор. та вступ. ст. В. Іванова. Київ : Муз. Україна, 1993. 128 с.
22. Луканюк Б. Народнопоетичні прообрази у творчості М. Леонтовича // Творчість М. Леонтовича : зб. ст. (До 100-річчя від дня народження М. Леонтовича) / Упор. В. Н. Золочевський. Київ : Муз. Україна, 1977. С. 177–199.
23. Микола Леонтович: Спогади, листи, матеріали / Упор. В. Іванов. Київ : Муз. Україна, 1981. 238 с.
24. Особовий архів М. Леонтовича // Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Ф. І; Ф. 50.
25. Сольфеджіо : початковий курс на 1 і 2 голоси / [Упоряд. М. Д. Леонтович ?]. Київ : Міністерство Народної Освіти. Музичний відділ, 1918. 52 с.
26. Статут Всеукраїнського Комітету по вшануванню пам'яті композитора М. Д. Леонтовича / Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Ф. 50. Од. зб. 2. Арк. 1.

REFERENCES

1. Borodin, V. (1990). Tektolohichni zasady ta pryntsyipy pobudovy akademichnoho vydannya povnoho zibrannya tvoriv T. H. Shevchenka [Tectological principles and principles of constructing an academic edition of the complete collection of works by Taras Shevchenko]. In : Pytannya tekstolohiyi. T. H. Shevchenko [Question textology. T. G. Shevchenko]: Zb. nauk. prats' / Zah. red. V. S. Borodina. Kyiv : Naukova dumka, pp. 3–25. [in Ukrainian].
2. Hordiichuk, M. (1977). «Pamiatna knyzhka». Do 100-richchia vid dnia narodzhennia M. D. Leontovycha [«Memorable book». To the 100th anniversary of the birth of M. D. Leontovich]. Muzyka, 2, pp. 30–31. [in Ukrainian].
3. Dubrovina, L., Onyshchenko, O. (1998). Istoriya Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny im. V. I. Vernads'koho. 1918–1941 [History of the National Library of Ukraine to them V. I. Vernadsky. 1918–1941]. Kyiv : NBUV, 337 p. [in Ukrainian].
4. Zavalniuk, A. (2007). Mykola Leontovych. Lysty, dokumenty, dukhovni tvory [Nikolay Leontovich. Letters, documents, spiritual works] (Do 130 yi richnytsi vid dnia narodzhennia). Upor. A. F. Zavalniuk. Vinnytsia : NOVA KNYHA, 2007. Vyd. 2-e. 272 p. [in Ukrainian].
5. (1981). Kyrylo Stetsenko: Spohady, lysty, materialy [Kyrylo Stetsenko: Memoirs, Letters, Materials]. Upor. I. Fedotov. Kyiv : Muz. Ukrayina, 242 p. [in Ukrainian].
6. (1918). Kolyadky ta shchedrivky [Christmas carols and schnauzers]: V obrobsi [K.] Stetsenka, [M.] Leontovycha ta [V.] Stupnyts'koho. Uporyad. P. Terpylo. Kyiv: Hazetno-zhurnal'na drukarnya, 19 p. [in Ukrainian].
7. (1918–1919). Kolyadky [Christmas carols]. Kyiv : Ministerstvo mystetstv. Muzychnyy viddil, 1 part. (Bas, 8 s.). Vyd. 15 [in Ukrainian].
8. Leontovych, M. (1918) 3 narodni pisni [3 folk songs] [K.] : Vlasnist avtora, [1918]. 4 s. [in Ukrainian].
9. Leontovych, M. (1918–1919). 3-y vypusk khoriv [3rd edition of choirs]. [K.]: Vlasnist avtora, 4 s. [in Ukrainian].
10. Leontovych, M. (1919). Dvi nar[odni] pisni [Two folk songs] : 1. Oy temnaya nichen'ka [Oh dark nightly]; 2. Zelenaya ta lishchynon'ka [Green hazel]: Mishanny khor. Kyiv : Vlasnist avtora, 8 p. [in Ukrainian].
11. (1947). Leontovych M.: Zbirka statey ta materialiv. [Leontovich M.: Collection of articles and materials]. Upor. ta zredah. V. Dovzhenko. Kyiv : Vyd-vo AN URSSR, 102 p. [in Ukrainian].
12. Leontovych, M. Liturhiya sv. Ioanna Zlatoustoho [Liturgy of St. John Chrysostom]. Instytut rukopysu Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny im. V. I. Vernads'koho. F. I. Od. zb. 36424. 20 ark. [in Ukrainian].
13. (1930–1931). Leontovych, M. Muzychni tvory [Musical works]. Pereviryv i prymitky podav Ya. Yurmas. Kyiv–Kharkiv : 1930–1931. Zb. 2–8. [In Ukrainian].
14. (1924–1925). Leontovych, M. Muzychni tvory [Musical works]. Pid red. P. Kozyts'koho. Kyiv, Zb. 1–6. [in Ukrainian].
15. (1921). Leontovych, M. Narodni pisni [Folk Songs]. Kyiv : Dniprosoyuz. Desyatky II–V. [in Ukrainian].
16. (1918). Leontovych, M. Oy, hordopyshnyy pan-hospodaryu. Oy, tam za horoyu [Oh, proud lord. Oh, there over the hill] : Mishanny khor. Kyiv: Vlasnist avtora, [1918]. 4 s. [in Ukrainian].
17. Leontovych, M. Pamyatna knyzhka (Shchodennyk) [Memorable book. Diary]. Instytut rukopysu Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny im. V. I. Vernads'koho. F. I. Od. zb. 36457. 47+28 ark. [in Ukrainian].
18. (2005). Leontovych, M. Khorovi tvory [Choral works] / Red.-upor. V. Kuzyk. Kyiv: Muzychna Ukrayina, 376 p. [in Ukrainian].

19. Leontovych, M. (1989). *Praktychnyi kurs navchannia spivu v serednikh shkolakh Ukrainy (z pedahohichnoi spadshchyny kompozytora)* [Practical course of singing in secondary schools of Ukraine (from the composer's pedagogical heritage)]. Upor. L. O. Ivanova. Kyiv : Muzychna Ukraina, 136 p. [in Ukrainian].

20. (1987). Leontovych, M. *Khorovi tvory na narodnopisenni temy (z neopublikovanoho)* [Choral works on folk episodes of the theme (from unpublished)]. Upor. i red. B. Lukanyuka. Kyiv: Muzychna Ukrayina, 24 p. [in Ukrainian].

21. (1993). Leontovych, M. *Khorovi dukhovni tvory* [Choral spiritual works]. Upor. ta vstup. st. V. Ivanova. Kyiv: Muzychna Ukrayina, 128 p. [in Ukrainian].

22. Lukanyuk, B. (1977). *Narodnopoetychni proobrazy u tvorchosti M. Leontovycha* [Folk-poetic prototypes in the work of M. Leontovich]. In : *Tvorchist' M. Leontovycha* [M. Leontovich's creativity] : Zb. statey (Do 100-richchya vid dnya narodzhennya M. Leontovycha). Upor. V. Zolochyevskyy. Kyiv: Muzychna Ukrayina, pp. 177–199. [in Ukrainian].

23. (1981). *Mykola Leontovych. Spohady, lysty, materialy* [Mykola Leontovich: Memories, letters, materials]. Upor. V. Ivanov. Kyiv: Muz. Ukrayina, 238 p. [in Ukrainian].

24. *Osobovyi arkhiv M. Leontovycha* [Personal archive of M. Leontovich]. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. F. I; F. 50. [in Ukrainian].

25. (1918). *Solfedzhio : Pochatkovyi kurs na 1 i 2 holosy* [Solfeggio: initial course for 1 and 2 votes] (Uporiad. M. D. Leontovych?). Kyiv: Ministerstvo Narodnoi Osvity. Muzychnyi viddil, 52 p. [in Ukrainian].

26. *Statut Vseukrayins'koho Komitetu po vshanuvannyu pamyati kompozytora M. D. Leontovycha* [The Statute of the All-Ukrainian Committee for commemorating the composer M. D. Leontovich]. Instytut rukopysu Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny im. V. I. Vernad'skoho. F. 50. Od. zb. 2. Ark. 1. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.12.2017 р.

Valentyna Kulyk

<https://orcid.org/0000-0002-2173-7699>

V. V. Pukhalsky Kiev children's

musical school number 33;

bekar-76@ukr.net

MYKOLA LEONTOVYCH: PROBLEMS OF THE ACADEMIC EDITION OF THE CREATIVE LEGACY

The relevance of the study is determined by the fact that Ukrainian musicology has no academic edition of the creative legacy of Mykola Leontovych. The purpose of the paper is to actualize the necessity of creating an academic edition with the Mykola Leontovych's creative legacy. The article outlines the prospects for the development of research on the creative personality of N. Leontovich, in particular the issues of the "creative laboratory", the laws of the creative and thinking process, ideology and style, with further publication of the results in the academic edition. There also has been found the source with all publications with M. Leontovych's composer's legacy.

The research methodology is based on a combination of principles of historicity, objectivity and comprehensiveness. Among the actual research tools were the source study approach and textual analysis, which were used for the study of the publications of notographic and verbal legacy of N. Leontovich and his autographs.

In the article were analyzed the available in Ukrainian musicology editions of N. Leontovich's creative legacy from the point of view of its correspondence to the academic-type publication. A number of scientific problems related to the preparation of the academic edition of M. Leontovych's works have been determined. The fact of absence in the scientific and performing practice of a significant part of the composer's legacy in the field of choral processing of folk songs - the leading genre of composer's creativity, and church music is ascertained. Possible reasons for the situation are mentioned, in spite of a significant number of publications, part of the composer's legacy remains unpublished. The problem of the final text in M. Leontovych's creative heritage is actualized, in particular concerning the discrepancy between the published text and the author's text. Examples of deformation of the authentic author's text on the verbal level («Memorable Book», choral poems «Summer Tones», «Ice-breaker») and notographic (choral song «Pipe-Man», original choral poem «Summer Tones») are given.

Keywords: academic publication of M. Leontovych's creative heritage, final text, authentic text.

Кулик В. В.

<https://orcid.org/0000-0002-2173-7699>
Киевская детская музыкальная
школа № 33 им. В. В. Пухальського
bekar-76@ukr.net

НИКОЛАЙ ЛЕОНТОВИЧ: ПРОБЛЕМЫ АКАДЕМИЧЕСКОГО ИЗДАНИЯ ТВОРЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ

Цель статьи – актуализировать необходимость создания академического издания наследия композитора. Определены перспективы издания академического типа в развитии дальнейших исследований творческой личности Н. Леонтовича, в частности в вопросах специфики «творческой лаборатории», закономерностей творческого процесса, мышления, идеологии и стиля. Выяснен источник всех публикаций композиторского наследия Н. Леонтовича.

Методология исследования основана на сочетании принципов историчности, объективности и всесторонности. Конкретными инструментами исследования стали источниковедческий подход и текстологический анализ, который использовался для исследования изданий нотографического и вербального наследия Н. Леонтовича и его автографов.

Проанализированы имеющиеся в украинском музыковедении издания творческого наследия Н. Леонтовича с точки зрения их соответствия изданию академического типа. Определен круг научных проблем, связанных с подготовкой академического издания творчества Н. Леонтовича. Констатирован факт отсутствия в научной и исполнительской практике значительной части композиторского наследия композитора в области хоровой обработки народной песни – ведущего жанра творчества, и духовной музыки. Названы возможные причины ситуации, когда несмотря на значительное количество изданий, часть наследия композитора остается неопубликованной. Актуализировано проблему окончательного текста в творческом наследии Н. Леонтовича, в частности относительно несоответствия

опубликованного текста авторскому. Определены типы этих неточностей. Приведены примеры деформации аутентичного авторского текста на вербальном уровне («Памятная книжка», хоровые поэмы «Летние тоны», «Ледолом») и нотографическом (хоровая обработка «Дударик», оригинальная хоровая поэма «Летние тоны»).

Ключевые слова: академическое издание творческого наследия М. Леонтовича, окончательный текст, аутентичный текст.